

تغذیه و مراقبت‌های دوران شیردهی

دکتر و طب سنتی ایرانی و طب نوین

دکتر ناطق نجات بخش

دکترای تخصصی طب سنتی، ایرانی
عضو هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران

دکتر فرشته قرایی

دستیار دکترای تخصصی طب سنتی ایرانی (دانشگاه علوم پزشکی تهران)
مرکز تحقیقات طب سنتی و مکمل دانشگاه علوم پزشکی سبزوار

دکتر نازی نمازی

دکترای تخصصی تغذیه
عضو انجمن تحقیقات طب سنتی ایران (دانشگاه علوم پزشکی تهران)

محمد احمدی

کارشناس ارشد علوم بهداشتی در تغذیه
معاونت بهداشت دانشگاه علوم پزشکی ارتش
عضو انجمن تحقیقات طب سنتی ایران (دانشگاه علوم پزشکی تهران)

عنوان و نام پدیدآور	تغذیه و مراقبت‌های دوران شیردهی: رویکرد طب سنتی ایرانی و طب نوین / فاطمه نجات‌بخش...
مشخصات نشر	او دیگران.
مشخصات ظاهری	تهران: انتشارات المعی، ۱۳۹۵.
شابک	۱۸۴ ص. 978-600-7658-38-3
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	نویسندگان فاطمه نجات‌بخش، فرشته قراط، نازلی نمازی، محمد احمدی.
موضوع	شیردهی مادران
موضوع	Lactation
موضوع	شیردهی مادران -- تاثیر تغذیه
موضوع	aspects Lactation -- Nutritional
موضوع	پزشکی سنتی -- ایران
موضوع	Traditional medicine-- Iran
شناسه آرچه	نجات‌بخش، فاطمه، ۱۳۵۳ -
رده بندی کنگره	۱۳۹۵ ۷۸/ت۷۸ RJ۲۱۶
رده بندی دیویی	۶۴۹
شماره کتابشناسی ملی	۴۰۸۷۴۲۴

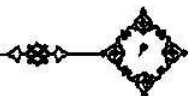
انتشارات المعی

نام کتاب:	تغذیه و مراقبت‌های دوران شیردهی (روکرد طب سنتی ایرانی و طب نوین)
گردآورندگان:	دکتر فاطمه نجات‌بخش، دکتر فرشته قراط، دکتر نازلی نمازی، محمد احمدی
ناشر:	المعی
نوبت چاپ:	اول، زمستان ۱۳۹۵
لیتوگرافی:	زاویه نور
چاپ:	دانش پژوه
صحافی:	آفرینش
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
بها:	۱۵۰۰۰ تومان
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۷۶۵۸-۳۸-۳

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب بدون اجازه کتبی مؤلفان مجاز نیست.

فهرست

۱۵	مقدمه استاد
۱۹	مقدمه مؤلف
۲۱	فصل اول: آشنایی با کتب طب سنتی ایران
۲۳	پیشگفتار
۲۳	طبیعت
۲۴	ارکان
۲۴	ویژگی‌های عناصر چهارگانه
۲۵	مزاج
۲۵	اقسام مزاج
۲۶	سوءمزاج
۲۶	اخلاط
۲۷	هضم‌های چهارگانه
۲۸	نُضج
۲۸	خلط دم
۲۸	خلط بلغم
۲۹	خلط صفرا
۲۹	خلط سودا
۲۹	اسباب فاعلی و مادی در اخلاط چهارگانه
۳۰	مراتب اهمیت اخلاط
۳۰	اعضاء
۳۱	الف) اعضاء رئیسه

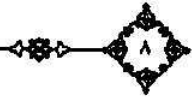
- ۳۱..... (ب) اعضای غیررئیه
- ۳۱..... مشارکت اعضا و راه‌های ارتباطی آن‌ها
- ۳۲..... ارواح
- ۳۲..... قوا
- ۳۲..... ۱. قوای حیوانی
- ۳۳..... ۲. قوای طبیعی
- ۳۳..... ۳. قوای نفسانی
- ۳۳..... افعال

- ۳۵..... فصل دوم: مزایای شیر مادر و مدت زمان بهینه شیردهی
- ۳۷..... مزایای شیر مادر در دیدگاه طب ایرانی
- ۳۷..... فواید عمده شیردهی در دیدگاه طب نوین
- ۳۹..... اثر شیردهی بر پوکی استخوان در دیدگاه طب نوین
- ۳۹..... فواید شیردهی در دراز مدت در دیدگاه طب نوین
- ۴۰..... فواید آغاز سریع شیردهی در دیدگاه طب نوین
- ۴۱..... طول مدت شیردهی در دیدگاه طب ایرانی
- ۴۲..... مدت زمان بهینه شیردهی در دیدگاه طب نوین

- ۴۳..... فصل سوم: ساختار پستان و مکانیسم تولید شیر
- ۴۵..... آناتومی پستان در دیدگاه طب سنتی ایرانی
- ۴۵..... آناتومی و فیزیولوژی پستان در دیدگاه طب نوین
- ۴۵..... رشد پستان‌ها
- ۴۶..... رشد سیستم مجاری - نقش استروژن
- ۴۷..... رشد سیستم لوبولی - آلونولی و نقش پروژسترون
- ۴۷..... ضمایم پستان
- ۴۷..... آغاز ترشح شیر - عمل پرولاکتین
- ۴۸..... مکانیسم تولید شیر در پستان در دیدگاه طب سنتی ایرانی

۴۹	هضم چهار گانه در طب ایرانی
۴۹	قوای طبیعی پستان در طب ایرانی
۵۰	فیزیولوژی شیردهی در دیدگاه طب نوین
۵۱	فصل چهارم: خصوصیات شیر مناسب
۵۳	خصوصیات شیر مناسب در دیدگاه طب سنتی ایرانی
۵۳	اول: معتدل القوام بودن شیر
۵۳	دوم: بدل امداد بودن شیر
۵۴	سوم: رنگ مناسب شیر
۵۴	چهارم: رایحه مناسب شیر
۵۴	پنجم: طعم مناسب شیر
۵۴	ششم: یکنواختی اجزاء شیر
۵۵	هفتم: دارای کف مختصر
۵۵	ترکیب شیر مادر بر اساس منابع طب نوین
۵۵	کلسترول
۵۶	آب
۵۶	چربی
۵۷	دوکوزاهگزانوئیک اسید (DHA)
۵۷	اسیدهای چرب ترانس و کلسترول
۵۷	پروتئین
۵۸	کازئین
۵۸	پروتئین وی (Whey protein)
۵۸	کربوهیدرات
۵۹	فاکتورهای ایمنی
۵۹	فاکتورهای آنتی اکسیدانی
۵۹	ویتامین ها
۶۰	ویتامین های محلول در چربی

- ۶۰..... ویتامین A
- ۶۰..... ویتامین D
- ۶۱..... ویتامین E
- ۶۱..... ویتامین K
- ۶۱..... ویتامین‌های محلول در آب
- ۶۱..... مواد معدنی
- ۶۲..... وی
- ۶۲..... عناصر کمیاب
- ۶۳..... انرژی شیر مادر
- ۶۳..... تغییرات ترکیب شیر مادر در طی زمان در طب نوین
- ۶۵..... دلایل پزشکی قابل قبول برای مکمل‌یاری نوزادان در طب نوین
- ۶۷..... فصل پنجم: جایگزین شیر مادر و دایه مناسب
- ۶۹..... جایگزین مناسب شیر مادر در دیدگاه طب ایرانی
- ۶۹..... مقایسه شیر مادر با شیر گاو و شیر خشک در دیدگاه طب نوین
- ۷۰..... شرایط دایه مناسب در دیدگاه طب ایرانی
- ۷۰..... شرط اول: سن مناسب
- ۷۰..... شرط دوم: جثه و اندام مناسب
- ۷۰..... شرط سوم: سلامت پستان دایه
- ۷۱..... شرط چهارم: سلامت شیر دایه
- ۷۱..... شرط پنجم: طول مدت بارداری و عوارض آن
- ۷۱..... شرط ششم: جنسیت فرزند دایه
- ۷۲..... شرط هفتم: فاصله شیردهی از زمان زایمان
- ۷۲..... شرط هشتم: صفات اخلاقی دایه
- ۷۲..... شرط نهم: پرهیز از مفسدات شیر

فصل ششم: اصول کلی و نحوه صحیح شیردهی	۷۳
شروع روند شیردهی در دیدگاه طب ایرانی	۷۵
زمان شیردهی نوزاد در دیدگاه طب ایرانی	۷۵
زمان شیردهی نوزاد در دیدگاه طب نوین	۷۵
زنجیره خواب و بیداری	۷۵
تشخیص سیری و گرسنگی نوزاد در طب نوین	۷۶
اصول صحیح شیردهی در دیدگاه طب ایرانی	۷۷
توصیه‌ها، ملاحظات و وعده شیردهی در دیدگاه طب ایرانی	۷۷
موقعیت شیرخوار هنگام شیردهی در دیدگاه طب ایرانی	۷۷
تکنیک شیردهی و نحوه قرارگیری برای شیردهی در دیدگاه طب نوین	۷۸
نحوه قرارگیری برای شیردهی در دیدگاه طب نوین	۷۹
انواع مدل‌های شیردهی	۸۰
مدل گهواره	۸۰
مدل توپ فوتبالی	۸۱
مدل خوابیده به پهلو	۸۱
شرایطی که در دیدگاه طب ایرانی شیردهی جایز نیست	۸۳
در دیدگاه طب نوین در چه کسانی شیردهی ممنوع است؟	۸۳
فصل هفتم: عواملی که سبب فساد شیر مادر می‌شوند	۸۵
کثرت فعالیت جنسی، دیدگاه طب ایرانی	۸۷
بارداری حین شیردهی، دیدگاه طب ایرانی	۸۷
بارداری حین شیردهی، دیدگاه طب نوین	۸۸
استرس‌های روحی روانی، دیدگاه طب نوین و طب ایرانی	۸۸
فصل هشتم: عوامل مؤثر در اندک بودن شیر	۸۹
اطمینان از کافی بودن شیر مادر برای نوزاد بر اساس طب نوین	۹۱
علل اصلی کمبود شیر در دیدگاه طب نوین	۹۲

- ۹۲..... علل اصلی کمبود شیر در دیدگاه طب ایرانی
- ۹۳..... علل مربوط به غذا در طب ایرانی
- ۹۳..... الف) مفهوم غذا و دارو در طب سنتی
- ۹۴..... ب) میزان تأثیر غذا و دارو در درمان کمبود شیر
- ۹۵..... علل مربوط به خون در طب ایرانی
- ۹۵..... الف) قَلت خون یا کم‌خونی
- ۹۵..... ب) کثرت خون
- ۹۶..... فساد خون
- ۹۶..... علل مربوط به پستان در طب ایرانی
- ۹۶..... علامات‌ها، سوءمزاج‌های پستان و غلبه اخلاط
- ۹۷..... آیا در دیدگاه طب نوین پستان توانایی شیر دادن مادر را محدود می‌کند؟
- ۹۷..... علل جسمی و روانی در طب ایرانی
- ۹۸..... آیا در دیدگاه طب نوین تکرر شیردهی با حذر شیر تولید شده توسط مادر مرتبط است؟
- ۹۸..... آیا در دیدگاه طب نوین زنانی که جراحی پس‌ک (کچک کردن یا بزرگ کردن) انجام داده‌اند، می‌توانند شیر دهند؟
- ۹۸..... آیا در دیدگاه طب نوین نوع زایمان بر میزان شیر مؤثر است؟
- ۹۹.....
- ۱۰۱..... فصل نهم: علاج اختلالات تولید شیر و حمایت از مادر
- ۱۰۳..... علاج اختلالات تولید شیر در دیدگاه طب ایرانی
- ۱۰۳..... علاج علل مربوط به غذا
- ۱۰۳..... علاج علل مربوط به خون
- ۱۰۳..... علاج کمبود شیر ناشی از قلت خون: خونریزی
- ۱۰۴..... علاج کمبود شیر ناشی از قلت خون: سوءمزاج
- ۱۰۴..... درمان سوءمزاج صفراوی
- ۱۰۵..... درمان سوءمزاج بلغمی
- ۱۰۵..... درمان سوءمزاج سوداوی
- ۱۰۶..... علاج کمی شیر ناشی از کثرت خون

علاج کمی شیر ناشی از سوءمزاج پستان.....	۱۰۶
علاج کمی شیر ناشی از عوامل جسمی و روانی.....	۱۰۶
حمایت عاطفی از مادر شیرده بر اساس طب نوین.....	۱۰۷
آموزش و تشویق مادران بر اساس طب نوین.....	۱۰۷
فصل دهم: تغذیه صحیح مادر شیرده و غذاهای شیرافزا.....	
عوامل مؤثر در تولید شیر مادر در دیدگاه طب سنتی ایرانی.....	۱۱۱
الف- مزاج پستان.....	۱۱۱
ب- میزان خون در پستان توسط پستان.....	۱۱۱
ج- کیفیت خور در یافتن توسط پستان.....	۱۱۲
سایر غذاهای مفید جهت تمام کردن در دیدگاه طب ایرانی.....	۱۱۴
خلاصه قوانین خوردن و آشامیدن.....	۱۱۷
اهمیت تغذیه مادر در دوران شیردهی بر اساس طب نوین.....	۱۱۸
نیازهای تغذیه‌ای در دوران شیردهی بر اساس طب نوین.....	۱۱۹
انرژی.....	۱۱۹
کربوهیدرات.....	۱۲۰
پروتئین.....	۱۲۱
چربی.....	۱۲۱
ویتامین‌ها و مواد معدنی.....	۱۲۱
ویتامین A.....	۱۲۲
ویتامین D.....	۱۲۲
ویتامین K.....	۱۲۳
ویتامین B12.....	۱۲۳
ویتامین‌های محلول در آب.....	۱۲۳
مواد معدنی.....	۱۲۴
مایعات.....	۱۲۴
دریافت غذا.....	۱۲۵

- ۱۲۵..... مکمل‌های غذایی
- ۱۲۶..... مکمل روغن ماهی
- ۱۲۷..... پروبیوتیک‌ها و پره‌بیوتیک‌ها
- ۱۲۹..... غذاهای غنی شده
- ۱۲۹..... اثر اسیدهای چرب ۳-۱۸ و آهن بر افسردگی بعد از زایمان
- ۱۳۱..... فصل یازدهم: نسخه‌های مجرب برای افزایش تولید شیر مادر
- ۱۳۳..... دستورات: بن‌بنا در خصوص افزایش شیر
- ۱۳۳..... دستورات حکیم ارزانی در خصوص داروهای شیرافزا
- ۱۳۴..... دستورات جرجانی و ابلاق در خصوص داروهای شیرافزا
- ۱۳۴..... دستورات نویسندگان کتاب‌های طب اسلامی در خصوص افزایش شیر
- ۱۳۵..... دستورات سویدی در افزایش شیر
- ۱۳۶..... دستورات طبای هندی جهت افزایش شیر
- ۱۳۷..... فصل دوازدهم: ورزش در شیردهی
- ۱۳۹..... ورزش در دوران شیردهی در دیدگاه طب ایرانی
- ۱۳۹..... ورزش در دوران شیردهی در دیدگاه طب نوین
- ۱۴۱..... فصل سیزدهم: تدابیر از شیر گرفتن شیرخوار
- ۱۴۳..... شروع غذای کمکی در شیرخوار در طب ایرانی
- ۱۴۳..... زمان مناسب از شیر گرفتن در طب ایرانی
- ۱۴۴..... روش از شیر گرفتن شیرخوار در طب ایرانی
- ۱۴۴..... تدبیر از شیر گرفتن شیرخوار در زمان نامناسب به دلیل ضرورت در طب ایرانی
- ۱۴۵..... تغذیه کودک بعد از بازگیری از شیر در طب ایرانی
- ۱۴۵..... از شیر گرفتن در طب نوین
- ۱۴۵..... روش‌های توقف شیر مادر در طب ایرانی
- ۱۴۷..... ضامادات توصیه شده جهت قطع شیر در طب ایرانی

۱۴۸ شیردوشی در طب نوین

فصل چهاردهم: بیماری‌های پستان در دیدگاه طب ایرانی و طب نوین، دسته اول موانع ادامه

۱۴۹ شیردهی

۱۵۱ ۱. احتباس و بسته شدن شیر در پستان

۱۵۲ ۲. جمود یا تراکم خون و عفونت پستان

۱۵۲ ۳. زخم نوک پستان

۱۵۳ ۴. ورم حار پستان

۱۵۳ ۵. ورم بارداری پستان

۱۵۳ ۶. ورم صلب پستان

۱۵۴ ۷. تب و درد ناشی از پستان

۱۵۴ ۸. خروج خون به جای شیر

۱۵۴ ۹. افتادگی پستان‌ها

فصل پانزدهم: بیماری‌های کودک در دیدگاه طب ایرانی و طب نوین، دسته دوم موانع ادامه

۱۵۵ شیردهی

۱۵۷ ۱. کولیک و بی‌قراری

۱۵۷ ۲. پرقان (زردی)

۱۵۹ فصل شانزدهم: علل متفرقه، دسته سوم موانع ادامه شیردهی، دیدگاه طب نوین

۱۶۱ موانع ادامه شیردهی در طب نوین

۱۶۵ فصل هفدهم: مصرف دارو در دوران شیردهی

۱۶۷ داروهای شیمیایی مجاز

۱۶۷ برخی از داروهای پر مصرف و اثرات آن‌ها در دوران شیردهی

۱۶۷ دیازپام (والیوم)

۱۶۷ آسپرین

- ۱۶۷..... ایوپروفن
- ۱۶۸..... آنتی‌بیوتیک
- ۱۶۸..... کافئین و سایر داروهای متیل‌گزانتین
- ۱۶۹..... فلوکستین
- ۱۶۹..... گیاهان دارویی
- ۱۶۹..... گیاهان دارویی ممنوع
- ۱۷۱..... فصل هجدهم: توصیه‌های بهداشتی در دوران شیردهی
- ۱۷۳..... نکات و توصیه‌های بهداشتی مورد توجه در زمان شیردهی
- ۱۷۵..... منابع

مقدمه استاد

لیس للصبی ابن خیر من لبن امه - حضرت رسول اکرم (ص)
برای کودکان هیچ شیری بهتر از شیر مادر خودش نیست.^۱

اگرچه در سده‌های اخیر که دنیای علم با ارزیابی ارزش استثنایی و بی‌همتای شیرمادر حرکتی جدی در جهت رویکرد تداوم با شیر مادر و کمک به مادران برای توانمندسازی آنان به شیردهی موفق، صورت داده است و صدور بیانیه‌های جهانی و اجماع کشورهای مختلف و پذیرش تعهدات ویژه از جمله آن به برادر اعلامیه اینونچنتی آمده است، تأییدی بر این مدعا است؛ مع الوصف برکات ابعاد مختلف شیرمادر به عنوان هدیه ویژه پروردگار برای کودکان معصوم افزون‌تر از آن چیزی است که هم اکنون می‌دانیم. چنان‌که هرچند یکبار، کشفی تازه و یافته‌ای جدید، دریچه تازه‌ای به دنیای شیرمادر می‌گشاید.

واقعیت این است که شیر مادر جلوه‌ای از حکمت، قدرت و رحمانیت حکیم علی‌الاطلاق و بررسی تغییرات کمی و کیفی اجزاء آن به تناسب نیاز کودک، کتاب جامع خداشناسی و اعجاز علمی آموزه‌های اسلامی است؛ چرا که شیر مادر، تنها غذا بلکه دوا و سپر ایمنی و عامل رشد عقلانی و عاطفی برای کودک و شیردهی تنها بروز اندیشه مهرآمیز و رفتار مسؤولانه مادر و سرمایه رضایت دوجانبه او و خالق او است که باید با احساس مسؤولیت خانواده، اطرافیان، جامعه و نظام مدیریت کشور و حمایت لازم از دسترسی حداکثری کودکان از شیر مادر توأم گردد؛ زیرا نه تنها سلامت امروز کودکان بلکه تأمین تندرستی آینده آن‌ها نیز به شیر مادر وابسته است و نهایتاً سلامت جامعه و نسل‌ها و نیکبختی خانواده‌ها با این هدیه آسمانی ارتباطی تنگاتنگ دارد.

در قرآن کریم که قانون اساسی اسلام است، حداقل در ۸ آیه^۱ شیر مادر و برخی مسائل فرعی شیردهی با اهمیت ویژه مطرح شده است. همچنان که در روایات معصومین علیهم‌السلام نیز به وفور در این باره توضیحات کاربردی، الهام‌بخش و نوآور داده شده است؛^۲ بگونه‌ای که حتی با مطرح کردن رابطه خویشاوندی رضاعی میان شیرخوار و مرضعه و دانش کرونیولوژی بابتی شگفت‌انگیز درباره تداخل فیزیولوژیک میان آن دو و آثار وضعی آن با همه نکات علمی و ناشناخته آن گشوده شده است.^۳

به هر حال در یک نگاه گذرا و اجمالی در آموزه‌های قرآنی و منابع روایی نکاتی را می‌یابیم که در سال‌های گذشته برخی از آن‌ها به عنوان شعار سال توسط سازمان جهانی بهداشت، یونسف تعیین و در سراسر جهان تبلیغ شده است؛ البته بی‌آنکه به مآخذ این شعارها اشاره‌ای شود. به این نکات و یافته‌ها عبارتند از حق شیردادن، حق شیرخوردن، مسئولیت پدر و سرپرست، جایزینی سن فیزیولوژیک به جای سن تقویمی، ضرورت کار کارشناسی و مشورت آگاهانه در زمینه چگونگی انتخاب جایگزین مادر و شیرمادر در شرایط نابهنجار، مدت حداقل و حد توصیه شده شیر دادن، ضرورت هم‌آغوشی مادر و کودک، تغذیه کودک نارس، تأکید بسیار بر حذف قند به وجوب برای دادن آغوز به نوزاد، بی‌مانندی شیر مادر، تغذیه انحصاری کودک، شیر مادر و استفاده از غذاهای کمکی از زمان رویش دندان‌ها (۶ ماهگی)، تغییرات تدریجی در کثرت شیر مادر به تناسب رشد و افزایش سن کودک، شیردادن به هنگام شب و آثار آن، شیردادن با جهاد در راه خدا و شب زنده‌داری و مرزداری عابدانه و لایه‌های همپوشان و ترکیبی مسئولیت‌ها در عرصه حمایت از شیردهی و نیز نکات مهم آموزنده دیگر.^۴

با چنین محتوایی، هرآن‌چه که درباره شیر مادر و شیوه‌های ارتقاء کیفی و کیفی شیردهی با تکیه بر یافته‌های مطمئن حکیمان پیشین و دستاوردهای دانش روز بازگوئی و

۱. آیه ۲۲۳ سوره بقره، ۱۵ سوره احقاف، ۱۴ سوره لقمان، ۶ سوره طلاق، ۲۳ سوره نسا، ۲ سوره حج، ۷ و ۱۲ سوره قصص و با برداشتی خاص از آیه ۱۰ سوره بلد

۲. کتاب تغذیه با شیرمادر و مسأله خویشاوندی رضاعی تألیف محمد مهدی اصفهانی- ۱۳۷۳- دانشگاه علوم پزشکی ایران

۳. همان

۴. همان و نیز کتاب سخنی با ناشران فرهنگ وحی از همین نویسنده- چاپ دوم ۱۳۸۶- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

نگاشته شود، هنوز آغاز یک راه است؛ راهی که افق پیش روی آن سلامت، ظهور عواطف و نیکبختی فرد و جامعه است. لذا از دیرباز حکیمان فرزانه و ماندگار طب سنتی ایرانی-اسلامی ما در آثار خود، بخشی را به مسائل مربوط به شیر مادر و دایه گزینی و راهکارهای بهره‌گیری حداکثری از این مائده الهی و شیوه‌های رفع مشکلات و نابسامانی‌های محتمل شیردهی پرداخته‌اند و اگرچه پزشکی مدرن بسیار دیر وارد این عرصه شده است، مع‌الوصف یافته‌های علمی - تجربی آن در چند دهه اخیر بسیار ارزنده و پابای آموزه‌های مبتنی بر تجارب گذشته، قابل تاسی و کاربری است.

کار پاره‌ش در گران سنگ تنی چند از اساتید و فرهیختگان در عرصه طب سنتی و طب مدرن در تألیف اثری، که در ادامه آثار پیشین خود، شایان تقدیر و سپاسگزاری است و اینجانب نیز که پس از این شاهد تلاش علمی و تألیف آثار گرانقدر ایشان بوده‌ام، به سهم خود از درگاه قدس ربوبی، بزم ترقی‌ات ایشان و افزونی برکات علمی آنان را مسألت می‌نمایم.

دکتر محمد مهدی اصفهانی

اسفند ماه ۱۳۹۴